

Oplæg af Hans Jørgen Bonnichsen ved:

**RETSUDVALGET HØRING OM KONTROL MED PET,
LANDSTINGSSALEN PÅ CHRISTIANSBORG**

3. september 2012

Tak for invitationen. Jeg er glad for at få lov til at deltage i denne fine demokratiske tradition, som en høring jo nu engang er udtryk for.

Til brug for valideringen af kvaliteten i mit oplæg vil jeg lige ridse mine forudsætninger op. Jeg blev efter 32 års tjeneste i politiet, herunder 20 år på Rejseholdet, ansat i Politiets Efterretningstjeneste i foråret 1997 som chefkriminalinspektør og operativ leder, og blev pensioneret fra tjenesten ved udgangen af maj måned 2006.

Den operative leder er den politifaglige chef, der er ansvarlig for gennemførelsen af de daglige efterforsknings-, overvågnings- og efterretnings operationer indenfor afdelingens kerneområder: kontraterror, kontraekstremisme, kontraspionage og den generelle sikkerhed.

Det er således min stemme som praktiker i kommer til at høre. En røst der er baseret på de erfaringer, jeg har draget mig under mit 9 års virke i PET. Og lad mig begynde med min ansættelse i PET, for den var fyldt med skepsis og fordomme, næret af mine mange års tjeneste i dansk politi, hvor PET mildt sagt havde vist sig som et temmelig lukket foretagende. ”Skæg og blå briller” og ”Tys-tys-afdelingen” var gængse betegnelser også i det åbne politi. Det var en opfattelse, der blev understøttet og næret

af mediernes vurdering af PET, som en nærmest hermetisk lukket organisation, under mistanke for at være ”en stat i staten”.

Lukketheden blev faktisk dokumenteret i en kortlægning af PET’s pressedækning gennem 90erne, hvor det viste sig, at PET’s mest markante bidrag til offentligheden var: ”Ingen kommentarer”, ”Det vil jeg ikke udtale mig om” eller ”Det har i dag ikke været muligt at få en kommentar fra PET”.

Og hvis jeg skal tro mine kilder i medieverdenen, er det en tilstand vi er ved at nærme os igen.

Jeg håber dog ikke, at man som dengang betragter en hvilken som helst henvendelse fra en journalist som en trussel, for en sådan henvendelse er nemlig en mulighed, også for tjenestens operative virke.

I 1997 var PET stort set usynlig for den danske befolkning, men sårbar for urimelige mytedannelser og helt overdrevne forestillinger om, hvad efterretningstjenesten kunne, og hvad den rent faktisk gjorde, og medarbejderne blev af selv indsigtfulde og højtbegavede mennesker betegnet som ”halvfascistiske dumme bønder”. PET var en lattervækkende rakkertjeneste, der virkede i strid med demokratiet. Mine fordomme blev gjort til skamme, da jeg mødte dygtige og engagerede medarbejder med en høj etik og moral, der arbejdede solidt for Danmarks sikkerhed og som i efterretningsmæssige sammenhænge var en dundrende succes ifølge samarbejdspartnerne.

Jeg fandt også ud af, at årsagen til denne markante diskrepans i opfattelserne var at PET havde en kultur, der stadig befandt sig i ”den kolde krigs” slipstrøm. En dannelse, der også var formet af, at den kolde krig var forræderiets tidsalder, og hvor der virkelig, og helt i modsætning til i dag, eksisterede en eksistentiel trussel.

En unik sikkerhedskultur, og dermed ”lukkethed” var betingelserne for at kunne fungere i dette rum. De helt afgørende præmisser for hemmeligholdelse var, at beskytte oplysninger om PET’s virke, mod at blive gjort tilgængelig for en fremmed efterretningstjenestes analyser, sammensætninger og konklusioner, der kunne afsløre PET’s målgrupper og arbejdsmetoder, og dermed skade indsatsen for Danmarks sikkerhed.

Den ekstreme sikkerhedskultur havde såvel positive som negative effekter. Positivt, at PET var en af de få tjenester i Europa, der ikke blev infiltreret af ”muldvarpe” fra KGB. Negativt var omdømmet, men også at man trods dette, og ganske paradoksalt, følte, at det at ”beskæftige sig med det hemmelige” gjorde at man var ”noget særligt”. Det havde en iboende fascinationskraft, som man nødig ville miste.

Men hver tid har sine forudsætninger for efterretnings- og sikkerhedsarbejdet og dets hemmeligholdelse. De dogmer der eksisterede engang behøver ikke at være gældende for i dag. Det der tidligere blev betragtet som en unik sikkerhedskultur kan vise sig at være elitært, støvet, præget af vanetænkning og blokerende for udvikling.

Efterretningsmiljøer er meget ofte lukkede kredse, og personerne der befinder sig i eller omkring denne sfære har en stærk, sommetider krampagtig tendens til at holde fast i de gamle doktriner, og så stærkt at kun ”rystelser” kan røkke ved dem.

Sådanne kom i 1998 da TV2 viste nogle kritiske udsendelser om ”Den hemmelige Tjeneste”, der bl.a. handlede om overvågning af lovlig politiske virksomhed.

Udsendelserne medførte et knaldhård og langvarigt tæppebombardement, hvor visse af mine medarbejdere blev udstillet i den offentlige gabestok. Folketinget fra højre mod venstre på tværs af partiskel medvirkede til at levere skytset, da de hovedrystende beklagede sig over PET’s årelange hemmelighedskræmmeri. De brugte kikkerten i stedet for spejlet, for realiteten var, at denne tilstand var formuleret

gennem deres lukkede munde, måske i en overdrevet og misforstået respekt for det ”hemmelige”, der gjorde, at de fleste ikke turde udfordre de eksisterende dogmer herom. Det kan I Retsudvalgsmedlemmer nu råde bod på!

Positivt var det dog, at debatten blev startskuddet til en nødvendig, men meget lang proces, der nu er ved at nå sin ende, og faktisk er årsagen til at vi sidder her i dag. Kommissoriet for den betænkning, der ligger til grund for det igangværende arbejde, er dateret den 22. april 1998, og man kan så, hver for sig spekulere på om Wendler Pedersen udvalget, har inddraget den virkelighed, der har manifesteret siden da, selv om de uomtvisteligt har taget eksplicit højde for de lovgivningsmæssige og administrative initiativer, der taget siden.

Fjorten år gik. Det kunne vi ikke vente på i PET, så vi tog indenfor de eksisterende rammer selv hånd i hanke med sagen, i erkendelsen af, at tiderne havde ændret sig, men også for at sende det signal, at det ikke er alle medarbejdere, måske mere dele af ledelsen og arbejdsgiveren, der er modstander af mere åbenhed.

Her er det jo interessant at bemærke sig den historiske kendsgerning: at modstanden mod den allerførste kontrol med PET, Wamberg-udvalget, i sin tid fandtes i Justitsministeriet og i PETs ledelse. De så med stor skepsis på udvalget, og lad mig citere fra PET-kommissionen beretning, hvor det siges, at Wamberg udvalget betragtedes; ” som en utidig indblanding i interne forhold, der bedst unddroges andres kontrol” (citat slut).

Og hvis man ikke vidste det, så er det også vigtigt, at man i sine overvejelser om fremtidens kontrol med PET er bevidste om, PET’s råderum er begrænset, som også fastslået af Kommissionsdomstolen da de sagde, og jeg citerer igen: ”Den øverste ansvarlige embedsmand var således i virkeligheden Justitsministeriets departementschef.”. (citat slut). Og det har sikkert ikke ændret sig meget siden.

Vi fandt dog, at vi inden for vort råderum kunne bidrage med en større åbenhed, så offentligheden fik en bedre mulighed for at vurdere og kontrollere PET's indsats, og vi fik, trods tøven, men utvivlsomt presset af situationen, accept til vore initiativer. Resultatet blev, at vi fik ansat kommunikationsmedarbejdere. Vi fik egen hjemmeside og udgav årsrapporter, holdt åbne konferencer, etablerede kontaktfora, til offentlige såvel som til private, arrangerede baggrundsbriefinger for pressen, og der blev holdt i hundrede vis af foredrag om PET.

I årene frem mod den 11/9 2001 og årene efter gennemførtes den største "turn-around-process" i tjenestens historie, ikke alene i forhold til åbenhed og kommunikation med offentligheden, men også ved ansættelse af nye kompetencer, teknologisering, og nye udviklede efterforsknings og efterretningsprocesser og et validerings- og kvalitetssikringssystem i forhold til kilder og efterretninger.

Holdbarheden af det sidste er måske så som så, hvis jeg skal lægge den seneste tids offentliggørelse af et af PET's produkter til grund.

Ikke alle var glade for denne nye form for åbenhed. Der var mere træghed og modstand end begejstring. Sikkert grundet i en usikkerhed overfor denne nye form for åbenhed, der også historisk set strakte sig ind i Justitsministeriet. Man frygtede, at det kunne skade PET's opgave med at forebygge, modvirke og forhindre samfundsskadelige aktiviteter, herunder samarbejdet med fremmede tjenester.

Men virkeligheden viste os, at det ikke er mørke, men lys, der skaber indsigt og forståelse. Og faktisk styrkede denne nye åbenhed også PET's operative indsats, og havde på ingen måder en negativ påvirkning af vore vigtige relationer til vore samarbejdspartnere, som jeg på det praktiske operative plan havde tætte personlige kontakter med. Tværtimod var der en række af vore initiativer, som vakte positiv interesse blandt de store tjenester.

Vi var godt rustet til at håndtere truslerne, der rejste sig i det ”frygtens årti” der fulgte efter den 11/9 2001, hvor vi jo også oplevede, og med succes håndterede ”den værste sikkerhedspolitiske krise siden 2. verdenskrig”, som reaktionen på karikaturtegningerne blev kaldt.

Det var ikke uden grund, at en uafhængig benchmarking foretaget i 2006 af souschefen i MI5 konkluderende fortalte, at tjenesten hørte til blandt eliten i Europa og, ”der er stærke grund til at være stolt over tjenestens beredskab og effektivitet, når det gælder landets sikkerhed”. Arbejdet med at gøre os synlige i befolkningen havde båret frugt og styrket os operativt.

Jeg vil ikke lægge skjul på, at åbenheden har sine grænser for et effektivt virkende operativt arbejde. Og inden jeg begiver mig ind i beskrivelsen af disse afgørende skillelinjer, finder jeg det nødvendigt, at påpege, da ordet jo former, hvad det nævner, at betegnelsen Politiets Efterretningstjeneste i princippet er en forkert betegnelse, da organisationen er det stik modsatte, nemlig en kontraefterretningstjeneste, eller sikkerhedstjeneste om man vil, og dermed har et mere begrænset virkefelt i at sikre statens indre sikkerhed og hvor man nøje skal overholde eget lands love. I modsætning til en efterretningstjeneste, der værner om vor ydre sikkerhed, og opererer på modstanderens område, og da typisk i strid med det pågældende lands love.

Disse forskelle har stor betydning for graden af åbenhed og hemmeligholdelse. Det er for mig åbenbart, at gennemsigtigheden bør være større i en kontraefterretningstjeneste end i en efterretningstjeneste. Men nu til det hemmelige.

I min tid i PET stod der en skulptur af billedhuggeren Henrik Starcke med titlen: ”Kvinden der holder en hemmelighed i sin hånd”. Værket er formet i rå cement, der står i en skrigende kontrast til den ynde og graciøse udstråling, kvinden har i sin

levende ubevægelighed. Nænsomt former hun hænderne om hemmeligheden, som kun hun kan se. Og som hun værner om. Et smukkere symbol findes der næppe på, at det afgørende i hemmeligholdelsens karakter er at beskytte og udvise omsorg.

Det er indlysende, at en offentliggørelse af kilder og agenteres navne eller blot informationer, der kan lede til en afsløring af dem, vil betyde at PET med sikkerhed, og i mildeste tilfælde, ville udsætte sine kilder og agenterne for sociale reaktioner eller eksklusioner, eller i værste tilfælde udsætte dem for en overhængende fare for liv og helbred, i visse situationer den sikre død. En sådan offentliggørelse ville yderligere få den konsekvens at kilderne tørrer ud. Ingen vil fremover turde være agent eller meddeler for PET af frygt for eksponering. Dette ville få helt uoverskuelige følger for PET's varetagelse af opgaven med at modvirke og forhindre fare mod Danmark som et frit, demokratisk og sikkert samfund.

En anden faktor, der er afgørende for PET's virke, er hensynet til samarbejdet med fremmede magter. Hvis CIA, MI6 så sig selv på forsiden af diverse dagblade, som kilde til vigtige trusselsvurderinger, eller hvis det kom frem, uden tjenesternes tilladelse, at SVR (den russiske tjeneste) eller Säpo var årsagen til, at en terrorhandling var forhindret i Danmark, ville reaktionen falde prompte. Danmarks øjne og ører ville blive svækket, og vi ville ikke længere få de informationer, der kan vise sig at være livsvigtige for at forhindre terrorhandlinger eller anden samfundsskadelig virksomhed.

Og ligesom i den ordinære efterforskning af kriminalitet, er det også vigtigt for PET at beskytte sin aktuelle overvågning og efterforskning, da de mistænkte kan få oplysninger, der kan hindre en relevant og vigtig indhentning af viden, om deres intentioner og kapaciteter, dvs. indsigt i deres motivation, tid, viden, evner og muligheder for at gennemføre deres forehavende. Denne hemmeligholdelse kan være

helt afgørende for tjenestens muligheder for at modvirke og forhindre skadeeffekterne for det danske samfund.

Vigtigt er også hemmeligholdelsen af hensyn til de personer, som PET overvåger. Et hensyn der bør og skal tages. Personen aner ikke, at han eller hun bliver overvåget. En overvågning der kan afdække ømtålelige personfølsomme oplysninger, som han eller hun ikke kan forsvare sig mod. De pågældende har krav på en ganske særlig beskyttelse, da de ikke har de samme retsgarantier som en mistænkt person, der bliver efterforsket i en åben straffesag.

Og sidst men ikke mindst beskyttelsen af oplysninger om de personer som den mistænkte kommunikerer med, og som kan være helt uden for mistanke.

Disse beskyttelseshensyn er åbenbare. De er de "hellige køer" i PET's operative virke og hvis der slækkes på dette vil det få betydning for tjenestens effektivitet og indflydelse på Danmarks indre sikkerhed. Nogen har kaldt disse hensyn "tavshedens byrde". Men det er en byrde, når det drejer sig om PET's forebyggende virke, som er nødvendig at bære, selvom den indeholder et konfliktpotentiale, der altid vil være gældende i forhold til medierne og offentligheden, men efter min bedste opfattelse, da aldrig i forhold til kontrollen med PET.

Jeg fatter ikke den automatiske, næsten demagogiske reaktion, der viser sig når skiftende justitsministre og adskillige folketingsmedlemmer, der følger i disses spor, med meningsløse og intetsigende floskler om, at det "hemmelige" er en nødvendighed for PET's virke, uden konkret at forholde sig til hvilke dele af virket man taler om. For hvis denne påstand er rigtigt, så var der ikke ret mange sikkerheds- og efterretningstjeneste i Europa, der kunne eksistere, for i forhold til deres åbenhed er vi mindst 14 år bagefter.

De har erkendt, at kontrol ganske enkelte er garantien for at ”demokratiets spilleregler” overholdes, men også, at det for de respektive tjenester ikke alene er disciplinerende og kvalificerende, men også et bolværk mod uberettigede anklager mod organisationens medarbejdere.

Desværre må jeg erkende, at der er meget forførelse og forbandelser i det hemmelige. Det hemmelige skaber magt og prestige, som også kan bruges til at undertrykke andre med, eller til at skjule egne fejl og mangler. Magten kan løbe af med en og være ødelæggende for en organisation og dens virke, og det understreger blot, hvor vigtigt det er med en kontrol af PET og dets ledelse.

Skriften på væggen var jo tydelig i PET-kommissionens 4.600 siders redegørelse, hvor det om overholdelsen af regeringserklæringen fra 1968 om forbuddet mod registrering af lovlig politisk aktivitet, blev udtalt: ”at skiftende justitsministre fastholdt dette udadtil, men pålagde PET noget andet indadtil”, og at dette medførte, at PET i 20 tilfælde i 1960 og 70erne fejlinformerede Wamberg udvalget. Der blev ført et dobbeltspil, hvor man ud ad til fastholdt regeringserklæringen, mens man i hemmelighed gjorde det modsatte.

Hvis PET-kommissionen og de mange midler der er brugt på den, skal have sin berettigelse, så er det, og i alles interesse, bedre kontrolforanstaltninger, men der er også brug for at komme endnu længere med åbenheden.

Overdreven lukkethed og hemmeligholdelse kan nemlig få den stik modsatte effekt end det tiltænkte. Det kan være kontraproduktivt i.f.h.t. sikkerhed. Nogle af den norske 22. juli kommissions begrædelige konklusioner var, at netop ”overdreven hemmeligholdelse” måske var medvirkende til de hjerteskrærende konsekvenser af Breiviks handlinger.

Så lejligheden til også at styrke det operative arbejde, er absolut tilstede med en større åbenhed og kontrol med PET. De kan måske være ensbetydende med hurtigere operative reaktioner og med større accept og tillid i befolkningen, der er så afgørende faktorer i samspillet mellem offentligheden og PET. Og lad mig understrege, at det kun er dette samspil, der kan etablere et virkeligt stabilt bolværk, der værner om vor indre sikkerhed.

Jeg stillede indledningsvis spørgsmålet om Wendler Pedersen udvalget havde taget højde for den virkelighed, der har manifesteret sig siden kommissoriet blev skrevet. Det har det langt hen ad vejen, men for mig som tidligere operativ leder, må jeg erkende, at det har været en øjenåbner og givet mig kuldegysninger at se, hvorledes de efterretninger, der er indhentet, er blevet brugt i konkrete sager til at afgøre andre menneskers skæbner med.

Det er nødvendigt for mig her, at gøre opmærksom på, at efterretninger ikke er beviser eller videnskabelige kendsgerninger, og at efterretninger ikke, i modsætning til en efterforsknings resultater, skal stå sin prøve, når en forsvarer udfordrer det, og en dommer eller lægdommere vurderer deres validitet. Efterretningsarbejde er kort sagt tolkninger af rå og ofte uverificerede oplysninger. Tolkninger foretaget af analytikere, der vurderer materialet og sætter det i sammenhæng med den øvrige viden og ekspertise, der eksisterer på området. Tolkninger når de er bedst og rigtige, kan bruges præventivt og forhindre angreb mod staten og dens sikkerhed. Tolkninger når de er værst, spekulative og fejlagtige, kan medføre karaktermord, koste en ministertaburet, ønskejobbet, nægtelse af statsborgerskab, tålt ophold og dybe krænkelser af fundamentale rettigheder. PET kommer på denne måde til at fremstå som både anklager, dommer og bøddel, og det er vel ikke meningen?

PET's tolkninger er for de flestes vedkommende funderet i fornuftige og velovervejede vurderinger, der er foretaget af veluddannede mennesker. Fra mit virke

i PET og fra mig selv kender jeg dog de risici, der ligger i tolkningens karakter, men også den forskningsmæssige og veldokumenterede kendsgerning, at sætter personer sig sammen i en gruppe, der befinder sig i et fælles univers, og jo mere lukket dette univers er, så medfører det, at man snakker hinanden op i situationen og tvivlen glemmes eller undertrykkes. Det får en dynamisk, radikaliserende effekt i forhold til ens opfattelse af ”sandheden og virkeligheden”.

Kontrollen bør på disse områder styrkes, som det f.eks. er sket i Holland, hvor kontrolkomiteen med efterretningstjenesterne, kan behandle klager over manglende sikkerhedsgodkendelser, eller som i Sverige og Norge, der kan behandle klager fra udlændinge, der på grund af vurderinger fra tjenesten er nægtet statsborgerskab. Det ville styrke retssikkerheden, men også PET og dets medarbejdere.

Jeg mener også, at I som politikere og beslutningstagere, medierne og os som borgere på det mere generelle plan, og ikke mindst i forhold til de mange midler og metoder, der bruges til den ret så vidtgående kontrol af os, har brug for en langt større åbenhed end tilfældet er i dag, og vel at mærke en åbenhed, der efter min mening ikke kan skade det operative arbejde.

Ind i mellem udvikler hemmeligholdelsen sig desværre til det absurde, selv i forhold til Wamberg udvalgets kontrol med PET. Jeg har her en side fra Udvalgets rapport om PET's behandlinger om personoplysninger fra 2010.

Bare rolig, den er nedklassificeret, men trods dette stadig gjort til genstand for censur, hvad de sorte pletter på siden er udtryk for. Censur, så offentligheden ikke kan få indsigt i, hvor mange danske statsborgere og udlændinge der er nyregistrerede, hvor mange registreringer, der er godkendt til forlængelse udover de normale 5 år, hvor mange gange PET har anvendt den ret så vidt gående bestemmelse i retsplejeloven § 116, stk. 2, hvorefter man uden forudgående dommerkendelse kan indhente

personfølsomme oplysninger hos det offentlige, hos hvilke myndigheder og til hvilket brug. Hvorfor dog mørke i stedet for lys? Der er i hvert fald ingen operative grunde til at holde dette hemmeligt.

Jeg ved hvor megen magt der ligger i at bestyre det hemmelige, men det er betroet magt, og det skal forvaltes med den største varsomhed, så det ikke bliver et magtmiddel til at styrke sit eget image med, eller til at undertrykke andre, eller som værn til at skjule fejl og magtmisbrug.

Man skal kunne være sine hemmeligheder bekendt, og her kan tvivlen, udtrykt som en relevant fornuftig kontrol med PET, være en uvurderlig støtte for organisationen og dens medarbejdere, for den ansvarlige minister og for værnet af os borgere for magtmisbrug, og mere nu end nogensinde før!

Tak for ordet.